

Eski Van Şehri Kaya Çelebi Camii Onarımı Hakkında Bir Araştırma*

Şahabettin Öztürk**

Öz

Kaya Çelebi Camii, Van Kalesi'nin güneyindeki Eski Van Şehri'nin güney surlarına yakın bir alanda yer almaktadır. 1660 yılında Kaya Çelebizade Koçi Bey tarafından cami inşaatına başlanmış, daha sonra Cem Dedeoğlu Mehmet Bey tarafından tamamlanmıştır. Cami kapısının kemer alınlığında yer alan kitabenin 1915-18 Rus-Ermeni işgali sırasında söküldüğü rivayet edilir. XVII. yüzyıl Osmanlı dönem mimarisi ile inşa edilen yapı, merkezi tek kubbeli, son cemaat bölümü üzeri beş benzer kubbeyle örtülüdür. Yapının kuzeybatı köşesindeki kare kaide üzeri silindirik gövdeli tek şerefeli minare yer almaktadır. İnşa edildiği dönemden 1915 yılına kadar kesintisiz olarak kullanılan cami, 1990 yılına kadar tahrip edildiği için kapalı kalmıştır. Yapının beden duvarları, son cemaat bölümü, minare, mahfil bölümü ve iç mekânda doğanın olumsuz etkisi ve defincilerin tahribatı ile ciddi statik sorunlar oluşturmuştur. İlk olarak 1971 yılında başlatılan esaslı onarım çalışmaları günümüze kadar dört farklı tarihlerde Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından yapılmıştır. Yapı, 2011 yılında Van'da oluşan iki büyük depremde ağır hasarlı olarak etkilenmiştir. Yapılan onarımda caminin kubbe, beden duvarlarının bir bölümü, son cemaat bölümü ve minaresi yeniden yapılmıştır. Kaya Çelebi Camii son onarım çalışmalarından sonra 2012-15 yılları arasında Bitlis Vakıflar Bölge Müdürlüğü tarafından tamamlanarak 2016 yılında ibadete açılmıştır. Kaya Çelebi Camii, iç ve dış mimari öğelerinden mihrap, giriş kapısı, minare ve pencerelerde bitkisel ve geometrik süslemeler kullanılmıştır. Cami beden duvarları, yağma dolgu yapım tekniği ile dıştan yonu taş örgüsü, içten kaba yonu üzeri Horasan harç sıvalı dolgu tekniği kullanılarak inşa edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Eski Van Şehri, Kaya Çelebi Camii, Kubbe, Van Depremi, Onarım.

A Survey on Renovation of Kaya Çelebi Mosque, Old City of Van

Abstract

The Kaya Çelebi Mosque is situated south of the Old City of Van, close to the southern walls of Van Castle. The mosque's construction had been started by Kaya Çelebizade Koçi Bey in the year 1660 and then completed by Cem Dedeoğlu Mehmet Bey. It is narrated that during the 1915–18 battle with Russians and Armenians, the epitaph atop the mosque's gate was destroyed. The Ottoman-era structure, which was constructed in the XVIIth century, includes a square-pedestal minaret adjacent to the northwest wall, a central dome, and five other domes covering the narthex. The minaret that is adjacent to the building in the northwest corner is cylindrical form and has a single balcony. The structure was continuously used from the date of construction until 1915; however, due to severe damage, it was not used again until 1990. Due to the detrimental effects of nature and the destruction of treasure hunters, there have been significant static issues with the walls, narthex, minaret, meeting place, and interior space. The Directorate General of Foundations began the necessary renovations in 1971, and they continue to this day throughout four separate time periods. Two significant earthquakes that occurred in Van in 2011 seriously destroyed the structure. During the necessary renovations, the dome, several walls, the narthex, and the minaret were all rebuilt. The Bitlis Regional Directory of Foundations completed the most recent renovations to the Kaya Çelebi Mosque between the years 2012 and 2015, and the service was introduced in 2016. The altar, entrance gate, minaret, and windows of the Kaya Çelebi Mosque are among the inner and outside architectural components that use floral and geometrical patterns. The mosque's walls are built by masonry infilling construction technique. For walls, pitch-faced stone network is used outside and Kho-rasan mortar plastered-repoint technique over pitch-faced stone is used inside of the construction.

Key words: Old City of Van, Kaya Çelebi Mosque, Dome, Van Earthquake, Renovation

* DOI: 10.16971/vakiflar.1215978

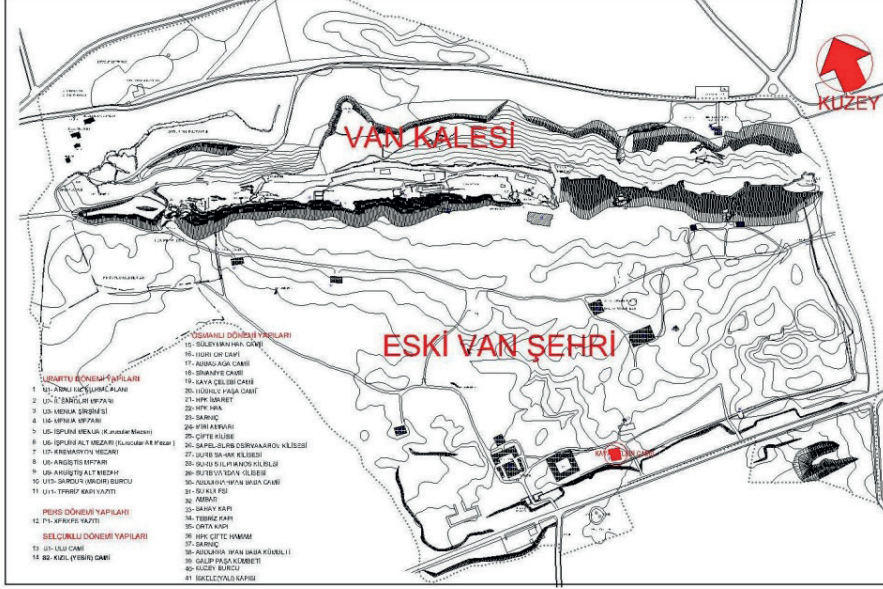
Makalenin Geliş Tarihi / Received Date: Aralık 2022 / December 2022

Makalenin Kabul Tarihi / Accepted Date: Haziran 2023 / June 2023

** Doç. Dr., Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Mimarlık ve Tasarım Fakültesi Mimarlık Bölümü Restorasyon ABD Başkanlığı Tuşba/VAN 65080, e-mail: sahozturk13@gmail.com; https://orcid.org/ORCID:

1. GİRİŞ

Van Kalesi'nin güneyindeki Eski Van Şehri, 365.000 m²'lik düz bir alan üzerine kurulmuştur. Şehir, M.Ö. 600'lu yıllarda Urartulardan günümüze kadar farklı uygarlıklar tarafından kullanılmıştır. Her uygarlık dini, sivil ve askeri yapılar inşa etmiştir. İnşa edilen bu yapılar uygarlıkların mimari, sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasal güçlerinin bir kanıtıdır. Şehrin doğu, güney ve batısı çift sıra taştan kalın surlarla kuzeyi ise Van Kalesi doğal yapılı kayalıkları ile korunmuştur. Eski şehre doğu ve batı yönlerden birer, güneyde ise ikişer olmak üzere surlarda yer alan dört ana kapı ile girilir (Öztürk-Mızrak, 2001: 32-34), (Çizim 1).

Çizim 1: Eski Van Şehir ve Kalesi Vaziyet Planı (Kaynak: Ş. Öztürk, 2007)

Eski fotoğraf ve gravürlerde Van Kalesi ve Eski Van Şehri'nde dini, sivil ve askeri yapılarının iç içe olduğu görülmektedir. XVII. yüzyılda kenti gezen Evliya Çelebi (1993: 354, 355), şehrin 10 mahalleden oluştuğunu, nüfusun büyük bölümünde Müslümanların sadece üç mahallede Ermenilerin oturduğunu ifade etmiştir.

XIX. yüzyılın son çeyreğinde araştırmacı Lynch tarafından hazırlanan kent haritasında şehrin 12 mahalleden oluştuğu dokuzunun Müslüman, üçünün ise gayrimüslimlerden meydana geldiği belirtilmiştir (Günel, 1993: 41-48). 1877-78 Osmanlı-Rus savaşından (93 Harbi) sonra Ermeni çetelerin örgütlendiği başlıca kentlerden biri Van'dır. 17 Mart 1915'de sayıları 4.000 olan Ermeni Taşnak çeteleri Van Şehri'ni Rus birliklerle işgal eder (Öztürk, 2021: 703-741).

Fotoğraf 1, 2: Eski Van Şehri Günümüz Genel Görünüşleri (Kaynak: Ş. Öztürk, 2005)

Şahabettin Öztürk

1917'de Rusya'da Çarlık rejim yıkılmış, 18 Aralık 1918'de Erzincan'da yapılan anlaşma ile Rus birlikleri Doğu Anadolu Bölgesi'nden geri çağırılmıştır. Yaşanan işgalin ardından 2 Nisan 1918'de Ali Sinan (Sabis) Paşa komutasındaki 4. Kolordu ordu kuvvetleri Van'ı Ermeni Taşnak çetelerinden geri almasıyla üç yıllık işgal son bulur. Savaş sırasında Van'ı terk eden sivil halkın bir bölümü geri dönerek günümüz Van şehrine yerleşmiştir (Çizim 1; Fotoğraf-1-4).

Fotoğraf 3, 4: Eski Van Şehri Günümüz Genel Görünüşleri (Kaynak: Ş. Öztürk, 2004)

1915-18 yılları arasında işgale uğrayan ve yıkılan Eski Van Şehri ölü şehre dönüşmüştür. Şehirdeki mimari yapılar yaklaşık bir asır içerisinde ilgisizlik, bakımsızlık vb. olumsuz etkilere maruz kalarak bir bölümü yok olmuştur (Çizim 1; Fotoğraf 5,6). 1899 yılındaki Van Vilayeti Salnamesinde 54 adet dini yapıdan 27'si cami, 27'si ise mescittir (Van Vilayet Salnamesi 1315, 1995: 69). Günümüzde Eski Van Şehri ile Kalesi'nde yaşanan olumsuzluklara rağmen ayakta kalma mücadelesi veren tescilli tarihi camilerin sayısı ise dokuzdur (Öztürk-Erzen, 2004: 52-54).

Bunlar; 1. Ulu Cami, 2. Kızıl Cami, 3. Süleyman Han Camii, 4. Hüsrev Paşa Camii, 5. Kaya Çelebi Camii, 6. Abbas Ağa Camii, 7. Sinaniye Camii, 8. Horhor Camii ve 9. Şeyh Abdurrahman Gazi Camii'dir. Mevcut camilerden beş tanesinin onarımı çeşitli kurumlar tarafından yapılarak ibadete açılmış, diğer yapıların onarımı ise henüz yapılmamıştır (Öztürk, 2021: 703,741).

Fotoğraf 5, 6: Eski Van Şehri Genel Görünüşleri (Kaynak: Alman Arkeoloji Ens.)

Onarımı Vakıflar Bitlis Bölge Müdürlüğü tarafından yapılarak ibadete açılan camilerden biri ise Kaya Çelebi Camii'dir. Farklı dönemlerde dört kez onarılan Kaya Çelebi Camii'nin son onarım çalışmaları ise 2012-15 yılları arasında yapılarak ibadete açılmıştır.

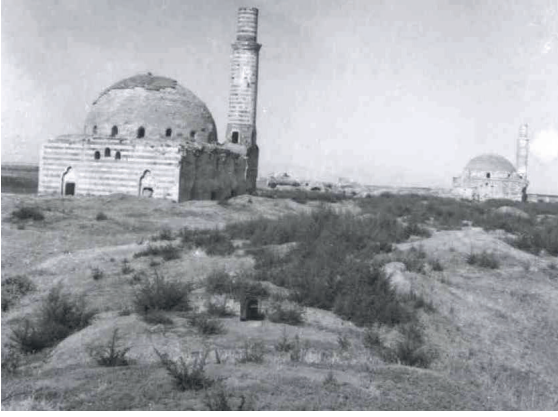
Yapılan araştırmada Eski Van Şehri'nde Osmanlı dönemi XVII. yüzyıl mimarisinde inşa edilen Kaya Çelebi Camii'nin son bir asırlık onarım aşamaları detaylıca incelenmiştir. Yapının son onarım çalışmalarında

Eski Van Şehri Kaya Çelebi Camii Onarımı Hakkında Bir Araştırma

özellikle 2011 Van depreminin etkisi ile oluşan yapısal sorunların çözüm çalışmalarında farklı disiplinlerin katkısı sonucunda kullanılan yöntemler değerlendirilmiştir.

2. KAYA ÇELEBİ CAMİİ KONUM VE TARİHÇESİ

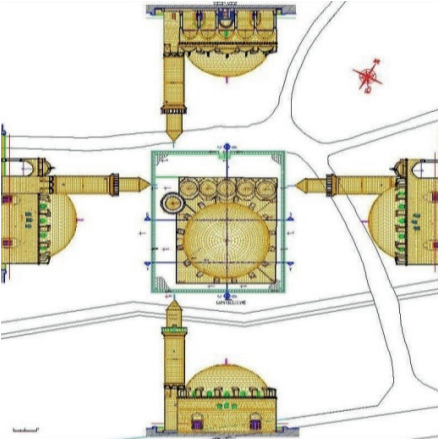
Kaya Çelebi Camii, Eski Van Şehri'nin Orta Kapı Mahallesi'nde düz bir zemin bir zeminde yer alır. Kaya Çelebi Camii, merkezi tek kubbeli, beş gözlü son cemaat bölümü ve camiye bitişik kuzeybatı köşesindeki kare kaideli minareden oluşmaktadır (Çizim 1; Fotoğraf 7, 8).

Fotoğraf 7, 8: Kaya Çelebi Camii Kuzeydoğu ve Batı Görünüşleri (Kaynak: Alman Arkeoloji Enst.)

Caminin güneyinde şehir surları ve Yeni Kapı, batısında Hüsrev Paşa Külliyesi, kuzeyinde ise Surb Dsirvanarov Şapeli yer almaktadır (Güzeloğlu, 1996; 36; Öztürk, 1996: 14-19). Caminin zemin kotu şehir zemin kotundan 0.78 m. daha aşağıdadır. Cami beden duvarlarından güneyde 1.27 m., doğuda 1.75 m., batıda 3.16 m., kuzeyde ise 5.47 m., uzaklıkta kalınlığı 0.62 m. olan harpuştalı koruma duvarı ile çevrelenmiştir (Çizim 1, 2; Fotoğraf 9).

Kaya Çelebi Camii'nin inşasına 1660 yılında Kaya Çelebizade Koçi Bey tarafından başlanmış, daha sonra yapı, Cem Dedeoğlu Mehmet Bey tarafından tamamlanmıştır (Uluçam, 2000: 60; Öztürk, 2021: 735,736). Kaya Çelebi Camii, Van Merkez/İpekyolu Eski Van Şehri 164 Pafta 611 Ada, 19 Parselde yer almakta olup mülkiyeti Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne aittir.

Çizim 2: Kaya Çelebi Camii Vaziyet Planı-Fotoğraf 9: Kaya Çelebi Camii Genel Görünüşü (Kaynak: Ş. Öztürk, 2000)

Kaya Çelebi Camii 08.06.1979 tarih Ankara Gayrimenkul Eski Eserler Anıtlar Yüksek Kurulu'nun A-1673 sayılı kararı ile Anıt niteliğinde tescil edilmiştir. Bitlis Vakıflar Bölge Müdürlüğü tarafından 1993 yılı onarımından sonra ibadete açılan Kaya Çelebi Camii, 2009 yılına kadar kullanılmıştır (Kılıç, 1997: 219, 220;

Öztürk, 1996: 14-16; Tahran-Sevin, 1985: 319; Talay, 1998: 163). Osmanlı dönemi XVII. yüzyıl dini mimari özelliğinde inşa edilen cami kapısı üzerinde yer alan kitabesinin Rus-Ermeni işgali sırasında söküldüğü rivayet edilir. Kaya Çelebi Camii'nin son onarım çalışmaları 2012-15 yılları arasında Bitlis Vakıflar Bölge Müdürlüğü tarafından tamamlanarak ibadete açılmıştır.

3. YAPININ İNCELENMESİ

Kaya Çelebi Camii plan, cepheler, minare, cami üst örtüsü, süsleme, yapı tekniği ve malzeme olarak değerlendirilmiştir.

3.1. Plan Analizi

Osmanlı dönemi XVII. yüzyıl dini mimarisinde çok kullanılan son cemaat bölümlü tek kubbeli cami plan düzenlenmesinde inşa edilmiştir. Van Gölü Havzası başta Van olmak üzere, Ahlat ve Bitlis'te kullanılan bir plan tipidir. Kaya Çelebi Camii'nin kuzeydeki son cemaat bölümü 3.46x15.95 m. ölçülerindedir. Altı adet yekpare 0.44 m. çapında yuvarlak sütunlu son cemaat bölümü, doğu-batı ve kuzey-güney istikametteki sivri kemerler yardımıyla desteklenen beş benzer kubbeye örtülüdür (Çizim 3; Fotoğraf 10-12). Caminin kuzey beden duvarının ortasında yer alan 1.25 m. genişlikteki sivri kemerli çift kanatlı dekoratif süslemeli kapı ile harime girilir.

Fotoğraf 10, 11: Kaya Çelebi Camii Genel Görünüşleri (Kaynak: Anonim)

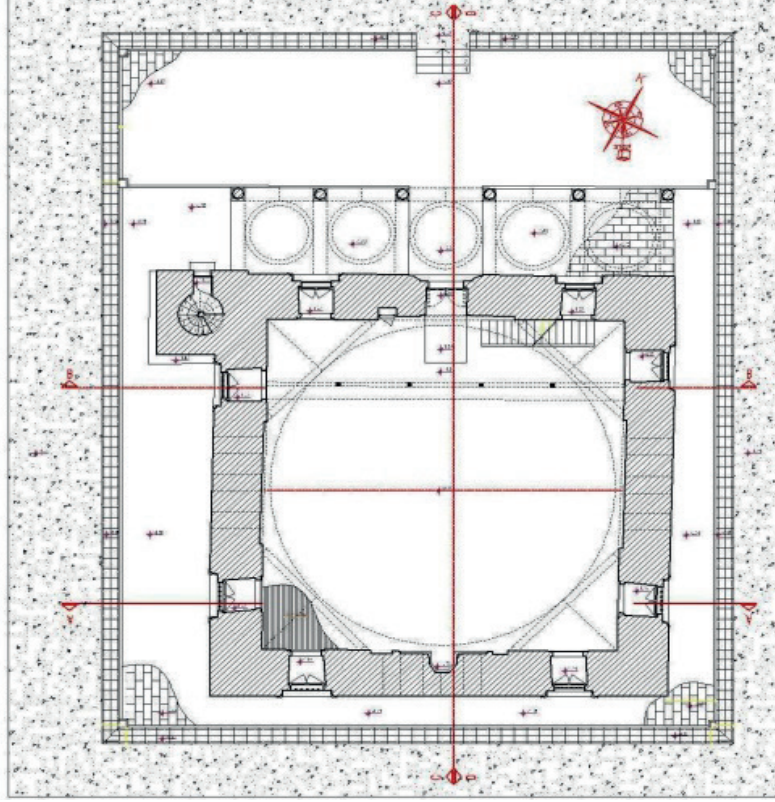
Harim, 12.85x12.85 m. ölçülerinde kare planlı olup, köşelerden süslemeli tromplarla dekoratif mukarnas bir saçak yardımıyla 12.44 m. çapında kubbeye geçilir. Mihrap, pencere söveleri ve sekiz adet sivri kemer dışındaki beden duvar satırları Horasan harcı ile sivalıdır. Caminin kuzey duvarına paralel olarak yerleştirilen ahşap merdivenle mahfil katına çıkılır.

Fotoğraf 12: Eski Van Şehri ve Kalesi Güney Genel Görünüşü (Kaynak: Anonim)

Eski Van Şehri Kaya Çelebi Camii Onarımı Hakkında Bir Araştırma

Mahfil bölümü, 3.23x12.85 m. ölçülerinde dikdörtgen planlı, 0.15x0.15 m. dört kare kesitli ahşap dikme ile taşınmaktadır. Cami giriş bölümü 1.78x1.83 m. ölçülerinde ve harim zemin kotundan 0.15 m. daha aşağıdadır. Yapının güney beden duvarının ortasında 3.63x4.00 m. ölçülerinde dekoratif mukarnas süslemeli mihrap nişi yer alır. Mihrap nişi 1.00 m. genişlikte 0.74 m. derinlikte beş kenarlı köşelerde sütuncelerle donatılı üç dilimli sivri kemerden oluşmaktadır.

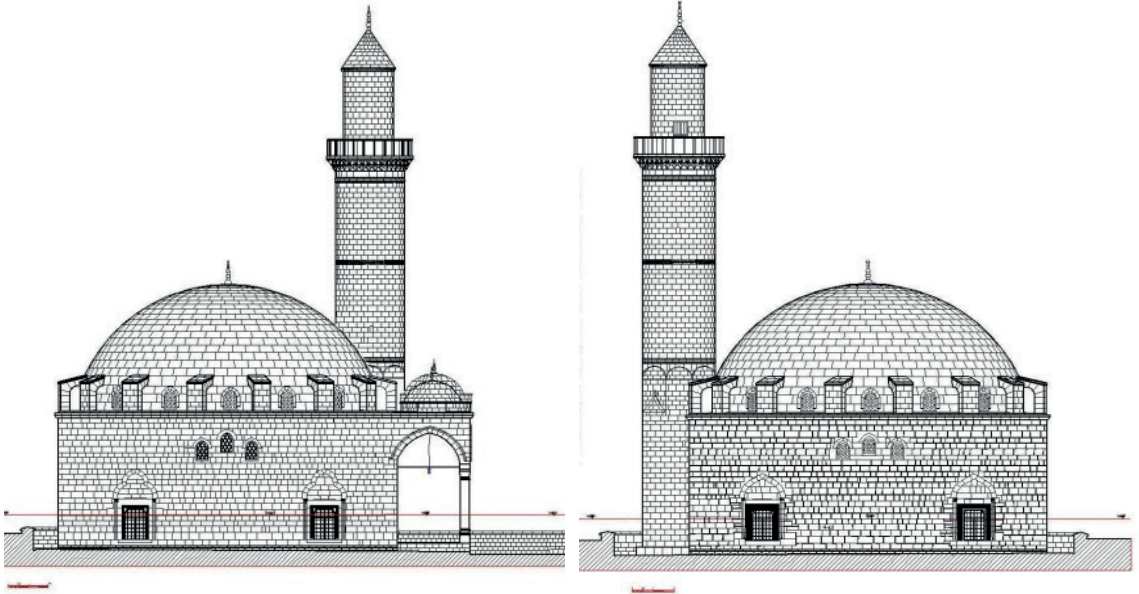

Çizim 3: Kaya Çelebi Camii Zemin ve Mahfil Kat Planları (Kaynak: Ş. Öztürk, 2012)

Caminin doğu-batı, kuzey-güney beden duvarlarında karşılıklı ikişer toplam sekiz adet 1.04 m. genişlikte 1.70 m. yükseklikte dikdörtgen pencereler yardımıyla iç mekân aydınlatılması sağlanmaktadır. Yapının üst kot planında ise doğu, batı ve güney beden duvarlarında üçlü kompozisyon şeklinde, kuzey beden duvarında ise bir adet toplam 10 adet 0.65 m. genişlikteki sivri kemerli pencereleri yer almaktadır (Öztürk, 2021: 735,736), (Çizim 3).

3.2. Cepheler

Kaya Çelebi Camii'nin doğu cephesi, 6.60 m. yüksekliğinde 20.70 m. genişliğindedir. Alması beyaz ve kahverengi yonu taş sıralarında oluşan cephede aynı mimari özelliklerde yatay doğrultudaki üç dilimli sivri kemer niş içerisinde iki pencere bulunur. Cephedeki üç dilimli sivri kemer pencere köşelerindeki yuvarlak sütunceler mukarnas başlıklara oturmaktadır. Pencerelerin yekpare lento taşı üzerinde sıralı binili taşlar düzenli şekilde yerleştirilmiştir.

Çizim 4, 5: Kaya Çelebi Camii Doğu ve Güney Cepheleri (Kaynak: Ş. Öztürk, 2012)

Cephenin üst kotundaki sivri kemerli ajur tekniğinde inşa edilen üçlü pencere 0.65x1.02 m. ölçülerindedir. Cephe beden duvarı iki kademeli içbükey düz saçak yardımıyla örtü sistemine geçilmektedir. Kubbe dıştan düzenli olarak sıralanmış 1.75 m. yüksekliğindeki payandalar ile desteklenmiştir. Yonu taştan inşa edilmiş destek payandalar arasında sivri kemerli boşlukları içinde yuvarlak kayıtlı dışık ajur tekniğinde yapılmış pencereler bulunmaktadır (Çizim 4; Fotoğraf 13).

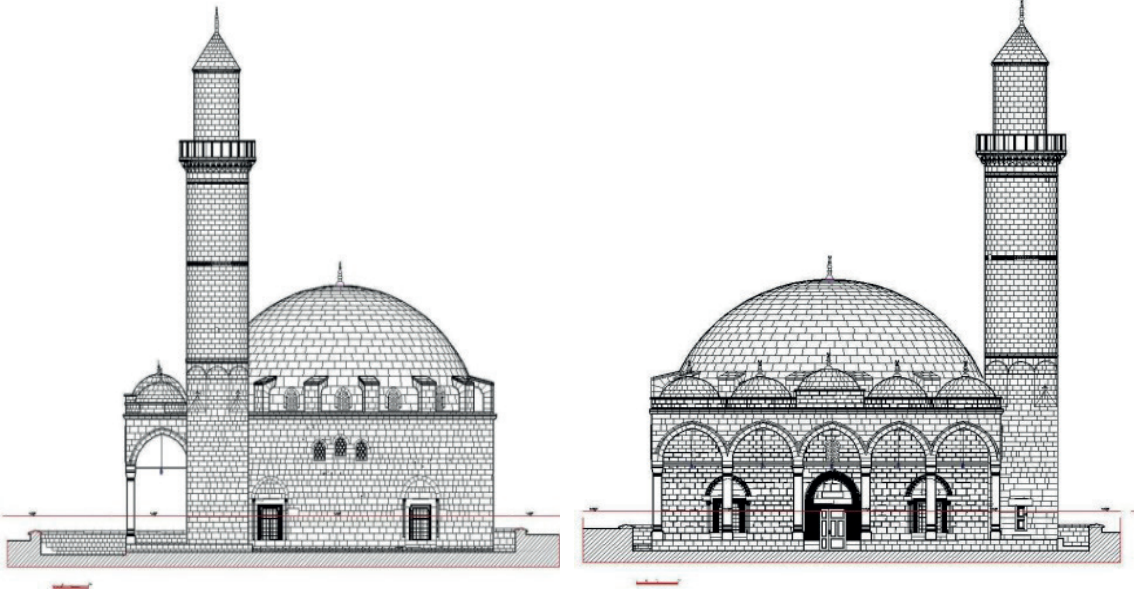

Fotoğraf 13, 14: Kaya Çelebi Camii Güneybatı ve Kuzeydoğu Görünüşleri (Kaynak: Ş. Öztürk, 2017)

Güney cephesi, 6.60 m. yüksekliğinde 17.10 m. genişliğindedir. Cephede aynı mimari özelliklerde ve aynı yatay doğrultudaki taş kemer niş içerisinde dikdörtgen iki pencere bulunur. Cephenin üst kotunda sivri kemerli ajur tekniğinde inşa edilen ortadaki daha yukarıda olan üçlü pencereler 0.65x1.02 m. ölçülerindedir (Çizim 5; Fotoğraf 14).

Batı cephesi, 20.77 m. genişliğinde, 6.60 m. yüksekliğindedir. Cephede aynı mimari özelliklerde ve aynı yatay doğrultudaki sivri kemer niş içerisinde dikdörtgen iki adet pencere yer almaktadır. Pencere kemer köşelerinde yuvarlak sütüncelere mukarnas başlıklara oturmaktadır. Pencere kemer köşelerinde yuvarlak sütüncelere mukarnas başlıklarla desteklenmiştir. Batı cephesinin üst kotunda yer alan üçlü sivri kemerli boşlukları içinde yuvarlak kayıtlı dışık ajur tekniğinde yapılmış pencereler yer almaktadır. Cephenin kuzeyinde 3.47 m. genişlikteki kare planlı minare kadesi bulunur (Çizim 6; Fotoğraf 14).

Eski Van Şehri Kaya Çelebi Camii Onarımı Hakkında Bir Araştırma

Çizim 6, 7: Kaya Çelebi Camii Batı ve Kuzey Cepheleri (Kaynak: Ş. Öztürk, 2012)

Kuzey cephesi, 16.78 m. genişliğinde olup diğer cephelerine göre daha hareketlidir. Son cemaat bölümünü oluşturan sivri kemerler doğu-batı ve kuzey-güney yönünde üzengi seviyesinde metal gergiler ile desteklenmiştir. Cephedeki son cemaat bölümü üzerindeki kubbelerden ortadaki kubbenin kasnağı diğer kasnaklara göre 0.33 m. daha yüksektir (Çizim 7; Fotoğraf 16).

Giriş kapısının kemer nişi alınlık içerisinde 0.35x1.05 m. ölçülerindeki içi boş kitabe yer almaktadır. Kapının atkı taşı ile her iki yanı 0.25 m. genişlikteki bitkisel süslemeli bordür ile çevrelenmiştir. Kapı sivri kemer nişi içeri doğru eğimli 0.40 m. genişlikteki mukarnas süsleme ile donatılmıştır. Giriş kapısı üzerinde 0.60x0.92 m. ölçülerinde sivri kemerli boşluk içinde yuvarlak kayıtlı dışlık ajur tekniğinde yapılmış beşgen formunda pencere görülür. Giriş kapısının her iki doğu ve batı yanındaki pencereler sivri kemer niş içerisindedir. Pencere kemer köşelerinde yuvarlak sütüncelere bitkisel süslemelidir. Pencerelerin üstten ve her iki yandan 0.27 m. genişlikteki birbirinden farklı bitkisel ve geometrik süslemeler ile çevrelenmiştir (Çizim 9; Fotoğraf 13, 18).

Fotoğraf 15, 16: Kaya Çelebi Camii Güneybatı ve Kuzeydoğu Görünüşleri (Kaynak: Ş. Öztürk, 2018)

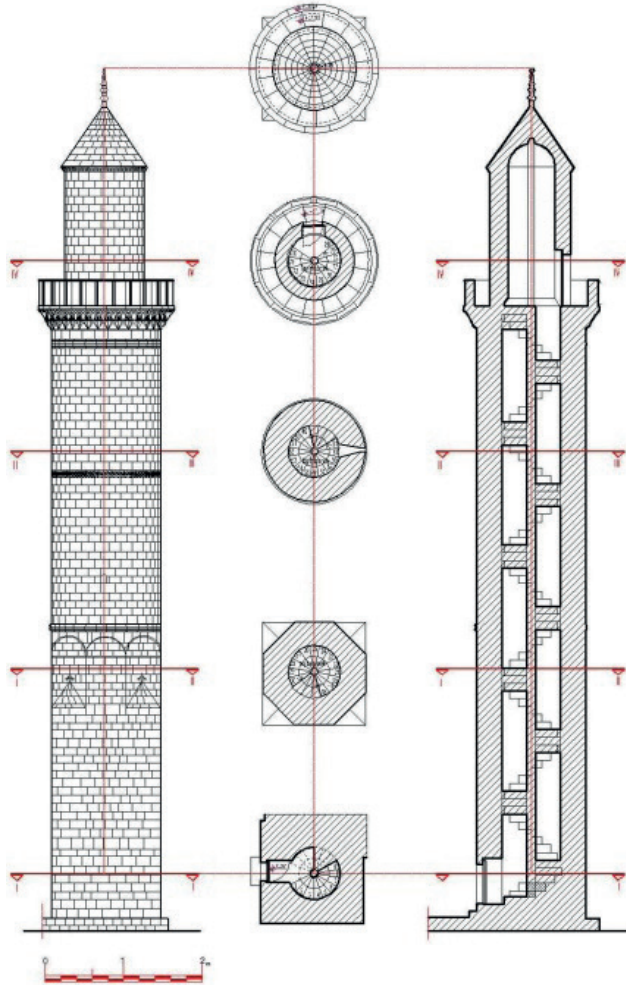

3.3. Minare

Caminin kuzeybatı köşesindeki kare kaideli minare, 3.27x3.27 m. ölçülerinde iki kademeli silindirik gövdelidir. Minarenin giriş kapısı kuzeyden 0.59 m. genişlikte zemin kotundan 0.45 m. yüksektir (Çizim 3, 8; Fotoğraf 17).

Minare kaidesi zeminden 7.04 m. yüksekte sekizgene dönüşür. Köşelerdeki üçgen pahlar 0.87 m. yükselerek birer palmet süslemesi ile sonuçlanmıştır. Kare kaideden sekiz yuvarlak basık kemer ile gövdeye geçiş sağlamaktadır. Minarenin silindirik gövdesinin 9.75 m. yüksekliğinde farklı yükseklik ve yönlerde üç adet benzer mimari özelliklere sahip mazgal pencereler yer almaktadır. Gövdesinde farklı yükseklik ve değişik geometrik şekillerden oluşan 0.27 m. genişliğinde üç adet süsleme şeridi bulunur. Minare çapı 3.28 m. duvar kalınlığı 0.80 m. basamak genişliği 0.71 m. çapı ise 0.25 m.dir. Silindirik minare gövdesi 0.86 m. her iki yandan mukarnaslı süslemelerle genişleyerek şerefe bölümünü oluşturur. Şerefe korkuluk kalınlığı 0.20 m. yüksekliği ise 0.84 m.dir. Şerefe korkulukları yekpare taş levhalardan oluşmaktadır.

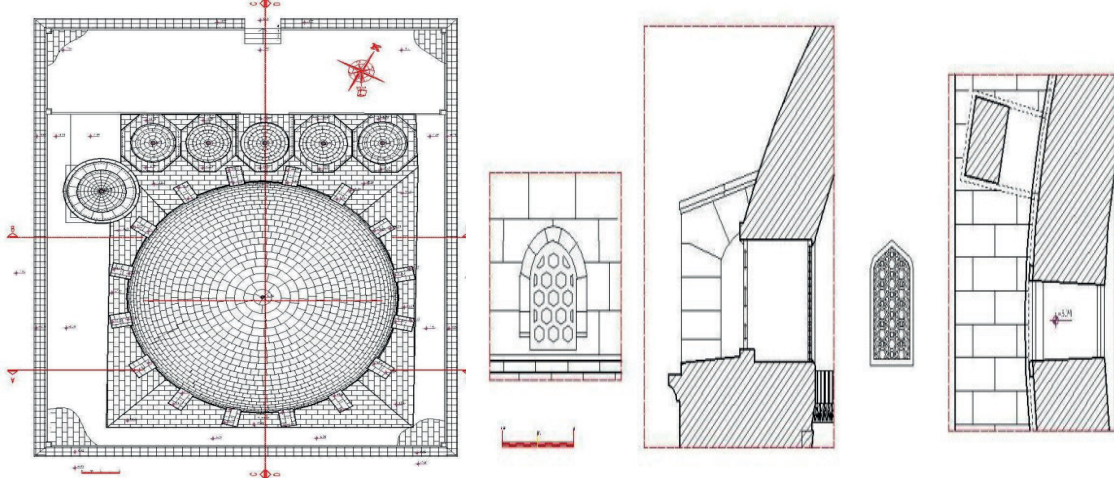
Minare peteği 4.28 m. yükselerek mukarnaslı bir süsleme bandı ile külah kısmına geçilir. Minare, silindirik gövdeli petek, külah ve taş alem ile son bulur. Minarenin zeminden toplam yüksekliği 27.48 m.dir (Çizim 3, 8; Fotoğraf 17).

Fotoğraf 17: Kaya Çelebi Camii Minare Görünüşü-Çizim 8: Minare Detay Çizimleri (Kaynak: Ş. Öztürk, 2012-18)

3.4. Cami Örtü Sistemi

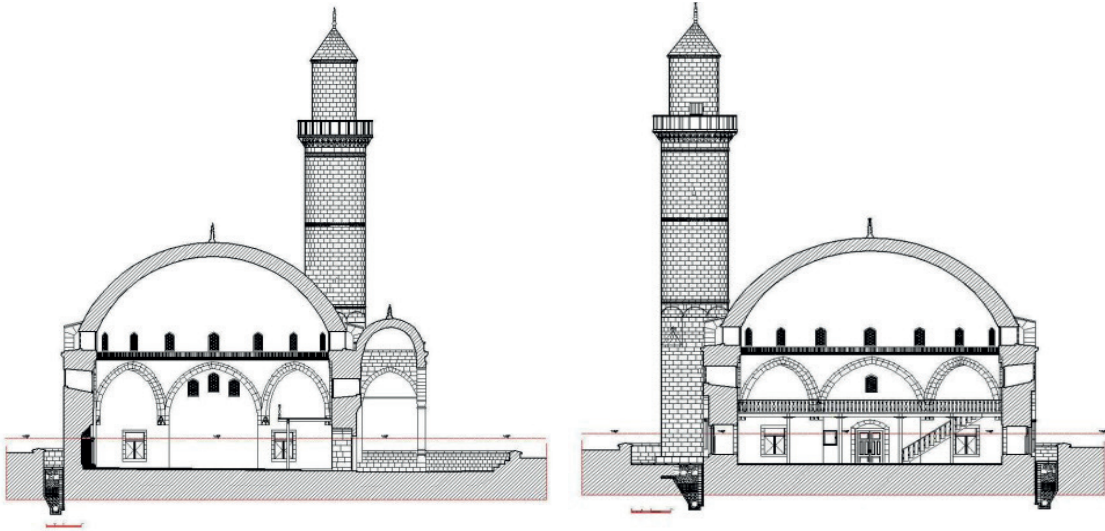
Örtü sistemi, ana kubbe, son cemaat bölümü kubbelerinden ve minare külahından oluşmaktadır. Camii örtü yapısı, 16.50x19.73 m. ölçülerinde dikdörtgen planlıdır. Merkezi kubbe 14.64 m. çapında çevresinde düzenli olarak sıralanmış 16 adet 0.82x1.19 m. ölçülerinde dikdörtgen dışa eğimli destek payandası ile desteklenmiştir. Kubbelerde ince yonu taş malzeme kullanılmıştır (Çizim 9,10; Fotoğraf 14).

Çizim 9, 10: Kaya Çelebi Camii Üst Örtü Planı ve Detayları (Kaynak: Ş. Öztürk, 2012)

3.5. Yapım Tekniği ve Malzeme

Kaya Çelebi Camii'nin beden duvarları yaklaşık 1.50 m. kalınlığında olup yığma taş duvar yapım tekniğinde inşa edilmiştir. Yapının tüm beden duvarları dıştan sıralı almaşık yonu taş, içten kaba yonu üzeri sıvalı dolgu duvar tekniği ile inşa edilmiştir (Çizim 11,12).

Çizim 11, 12: Kaya Çelebi Camii En ve Boy Kesitleri (Kaynak: Ş. Öztürk, 2012)

Kaya Çelebi Camii'nin inşasında, moloz taşı, yonu taşı (kalker, Andezit tuf, Traverten ve bazalt), tuğla, metal ve ahşap doğrama kullanılmıştır.

3.5.1. Moloz Taşı; Yapının tüm taşıyıcı beden duvarlarında bağlayıcı kireç harç ile dolgu yapı malzemesidir.

3.5.2. Traverten Yonu Taşı; Yapının son cemaat bölümündeki sütun taban, gövde ve başlıklarında görülür (Fotoğraf 19).

3.5.3. Tuğla; Yapının tromp ve ana kubbesi harman tuğla ile yapılmıştır.

Fotoğraf 18,19. Kaya Çelebi Camii Onarım Malzeme Görünümleri (Kaynak: Ş. Öztürk, 2013)

3.5.4. Yonu Taşı; Kaya Çelebi Camii'nin inşa ve onarımlarında kalker kireç taşı, andezit tuf (Ahlat taşı) ve bazalt taşı olmak üzere yonu taşı üç çeşittir. Yapının pencere, kapı, söve, uçan payanda, beden duvarı, minare, mihrap, saçak silmesi, kemer, kubbe kaplamasında, kalker kireç taşı, andezit tuf (Ahlat taşı) yonu taş, avlu ve son cemaat bölümü zemin kaplamasında ise bazalt taş kullanılmıştır (Fotoğraf 18, 20-22).

3.5.5. Ahşap Malzeme; Yapının kapı ve pencere kanat ve kasa doğramalarında, mahfil katı çam, minber, kürsü ve kitaplık yapımında ise ceviz doğramalıdır.

Fotoğraf 20-22. Kaya Çelebi Camii Onarım Malzeme Görünümleri (Kaynak: Ş. Öztürk, 2013)

3.5.6. Metal Malzeme; Caminin kapı ve pencere aksesuarlarında, pencere lokma korkulularında, paslanmaz kenet ve pim birleştiriciler minare duvar inşasında, son cemaat kemer gergi çubuklarında ve yekpare sütun başlık ve altıklarda metal yuvarlak kesitli pimler kullanılmıştır.

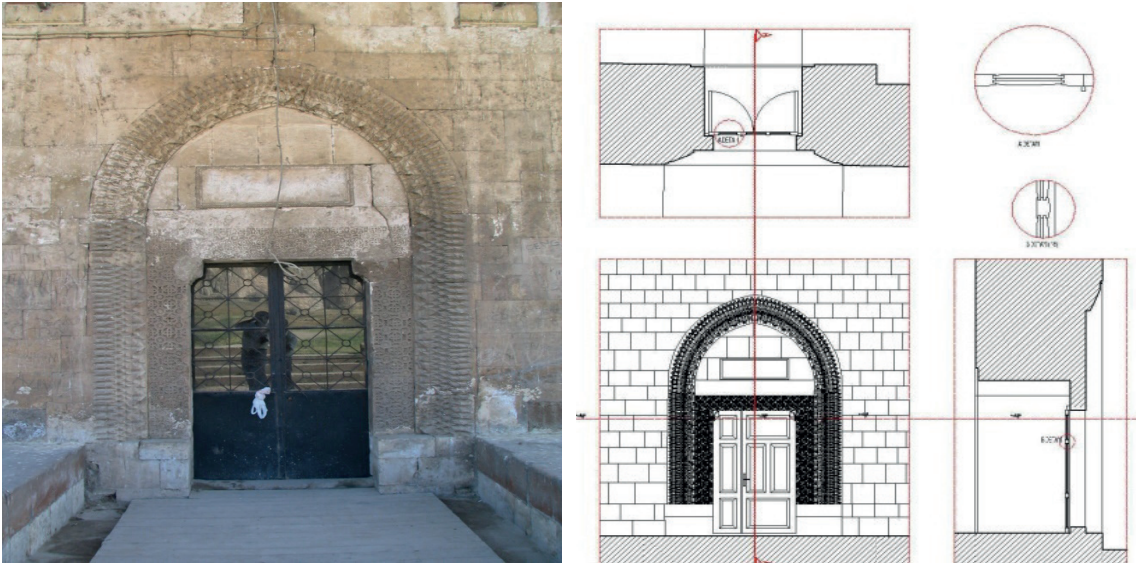
Kaya Çelebi Camii, taş duvar imalat yapımında bağlayıcı kireç harcı, iç mekân sıvalarında ise Horasan harcıdır. Onarımlarda laboratuvar sonucundaki malzeme birimler dikkate alınarak harç ve sıva kullanılmıştır. Yapıda yöresel Ahlat taşı ve kalker taşı bölgedeki geleneksel taş işçiliğinde tecrübeli usta ve işçiler tarafından işlenmiştir (Fotoğraf 20-24).

Fotoğraf 23, 24. Kaya Çelebi Camii Onarım Malzeme Görünüşlüleri (Kaynak: Ş. Öztürk, 2013)

3.6. Süsleme ve Bezeme

Kaya Çelebi Camii'nin iç ve dış mimari yapısında süslemeler bitkisel ve geometriktir. Harime giriş kapısı sivri bir kemerle çevrelenmiş, kemerin yüzeyi mukarnas dizileriyle bezelidir.

Fotoğraf 25: Kaya Çelebi Camii Giriş Kapısı Görünüşü-Çizim 13:Kapı Detay Çizimleri (Kaynak: Ş. Öztürk, 2007-12)

Dikdörtgen formlu kapının üst her iki köşesi mukarnaslı biniler üzerinde atkı taşı yerleştirilmiş, atkı taşının yüzeyi, söveleri dörtlü düğüm ve bunlardan çıkan kollar rozetlerden oluşan geometrik süsleme ile donatılmıştır. Atkı taşı üzerindeki boş kitabeliğin etrafı ise burma motifi ile bir sıra kuşatılmıştır (Çizim 5, 13; Fotoğraf 25).

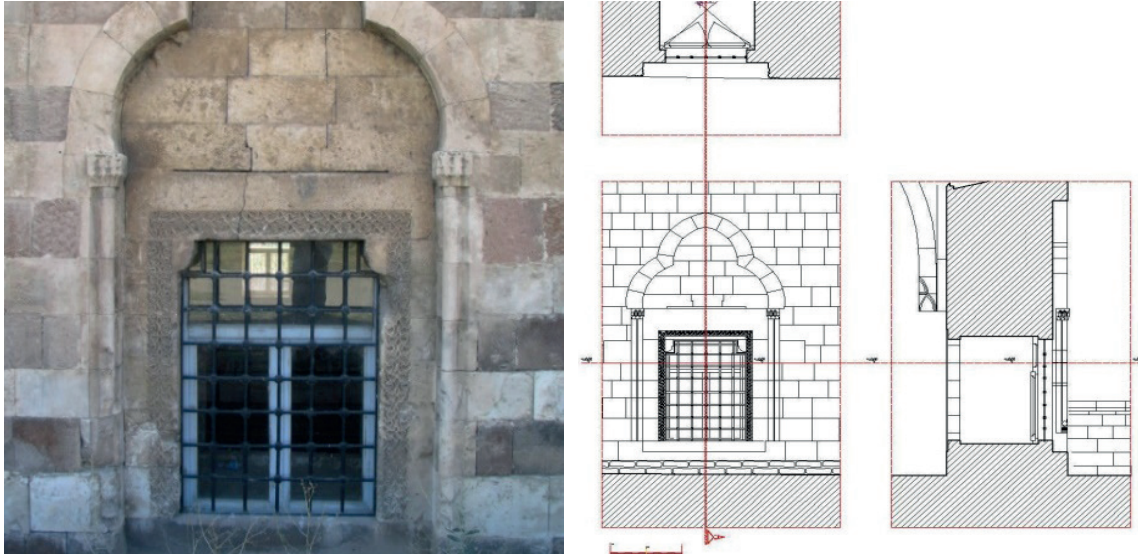
Kuzey giriş kapısının batsındaki pencere üzengi taşından itibaren her iki köşe sütuncelerin gövdeleri yivlendirilmiş kaideleri vazo şeklindeki başlıkları mukarnas ve yivlerden oluşmaktadır. Pencere kemerinin yüzeyi palmetlerle süslenmiştir. Pencere atkı taşı, söveler içten ve dıştan üçlü geçme motifin kuşattığı kırık çizgilerde oluşan yıldız haç bölümlerin içinde gül bezeklerle donatılmıştır. Pencere kilit taşının üstü dikdörtgen bordur içinde baklava motifleri ile süslüdür (Fotoğraf 26).

Fotoğraf 26, 27: Kaya Çelebi Camii Kuzey Cephe Pencere Görünüşleri (Kaynak: Ş. Öztürk, 2008)

Kapının doğusundaki pencere batı pencere gibi düzenlenmiş köşelerdeki sütunceler tekli ve yivlidir. Pencere çevresi dışta üç geçmeli geometrik süsleme, ortada eşkenar dikdörtgen ile sonsuzluğa uzanan Rumiler, içten lotuslar ve lotus dallarının arasında gülbezeler yer almaktadır. Kemer yüzeyi palmet motifleri ile bezelidir (Fotoğraf 27).

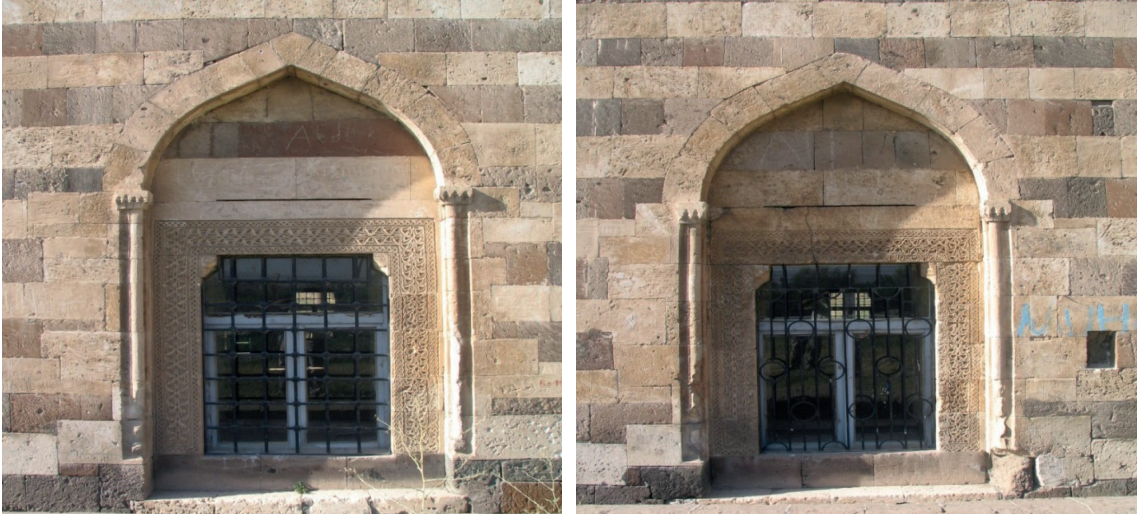
Doğu cephesindeki iki pencere üç dilimli kemer nişleri içinde dikdörtgen formundadır. Cephenin kuzey pencere kemer üzengi taşının altında köşelerdeki sütuncelerin gövdesi yalın olup mukarnas kare başlıkları ve boğumları kaideleri yer almaktadır.

Fotoğraf 28: Kaya Çelebi Camii Doğu Cephe Pencere Görünüşü - Çizim 14: Kaya Çelebi Camii Doğu Pencere Detayı (Kaynak: Ş. Öztürk, 2007-12)

Eski Van Şehri Kaya Çelebi Camii Onarımı Hakkında Bir Araştırma

Pencere üst köşeleri yarım silindirik bingilere atkı taşı yerleştirilmiştir. Pencere çevresindeki bordur eşkenar dörtgeni anımsatan sonsuzluğa uzanan Rumi motiflerle donatılmıştır. Cephenin güney penceresinin çevresi ise üç şerit halinde geçme motifli tezeyinat ile süslenmiştir (Çizim 14; Fotoğraf 28).

Fotoğraf 29, 30: Kaya Çelebi Camii Güney ve Batı Cephe Pencere Görünüşleri (Kaynak: Ş. Öztürk, 2008)

Güney cephesindeki iki pencere sivri kemer nişleri içinde dikdörtgendir. Cephenin batı tarafındaki pencere kemer üzengi taşının altında köşelerdeki sütuncelerin gövdesi yalın olup kare başlıkları mukarnaslı ve kaideleri boğumludur arı bunmaktadır. Pencere üst köşeleri bingilerine atkı taşı yerleştirilmiştir. Cephenin doğu penceresinin üst tarafında eşkenar dörtgeni hatırlatan sonsuza uzanan dörtlü düğüm ve bunlardan çıkan Rumileri iki taraftan iki geçmeli geometrik süslemeler kuşatmaktadır.

Batı cephesindeki iki pencere sivri kemer nişleri içinde dikdörtgen formundadır. Cephenin güney tarafındaki pencerenin köşelerindeki sütuncelerin başlıkları mukarnaslı köşeleri pahlanmış kare şeklindedir. Pencerenin çevresi üçlü geçmeli geometrik süslemelerden oluşmaktadır. Cephenin kuzeydeki penceresinin köşe sütuncelerinin boğumlu kaideleri, silindirik gövdeleri ve mukarnaslı başlıkları mevcuttur. Pencere etrafındaki eşkenar dörtgeni formundaki Rumiler sonsuzluğa doğru gitmektedir (Fotoğraf 29,30).

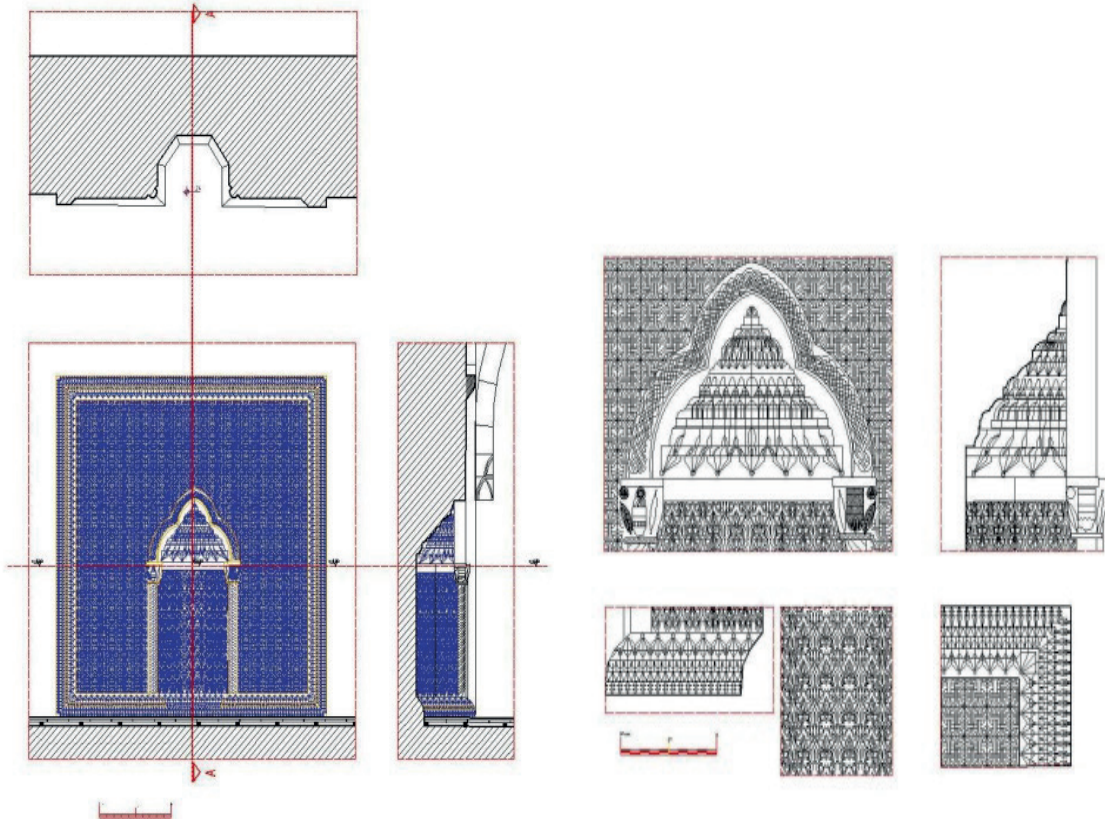

Fotoğraf 31, 32: Kaya Çelebi Camii Mihrap Görünüşleri (Kaynak: Ş. Öztürk, 2007-15)

Güney beden duvarının ortasında yer alan mihrap nişi kalker yonu taştan oyma tekniğinde inşa edilmiş çevresi mukarnas süslemeli bir bordur ile donatılmıştır. Beşgen formundaki mihrap nişi burmalı, köşe sütüncelere yaslanan üç dilimli kemerden oluşmaktadır. Nişin alt ve üstünde mukarnaslar ve etrafının çevreleyen lotus ve gülbezekler, içten eşkenar dörtgeni amınsatan rumiler yerleştirilmiştir. Mihrabı nişi dışındaki tüm sathı kalker yonu taş üzerine işlenmiş sekizgen yıldız çevresindeki geometrik süslemeler ile donatılmıştır.

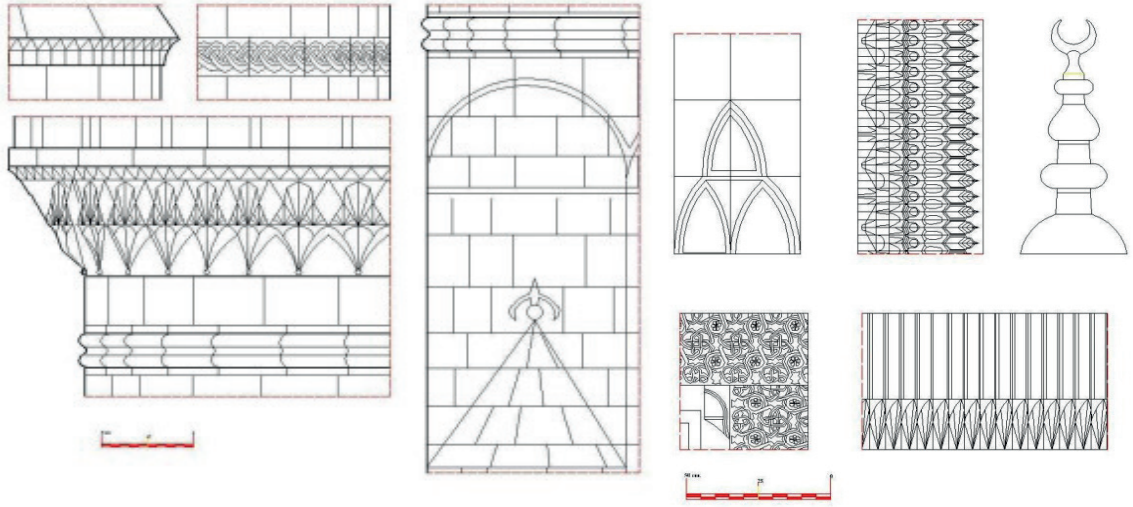
Kalker yonu taştan oyma tekniğinde inşa edilen mihrabın, her iki yanı ve üst kısmı 0.28 m. genişlikte mukarnas süslemeli bir bantla çevrelenmiştir. Beşgen formundaki nişin içerisi bitkisel motifler ile tezyin edilmiştir.

Burmali sütun kaidelerin yüzeyinde çarkıfelek, iç yüzeylerinde de madalyonlar içinde sekiz kollu yıldızlar, başlıklara geçişte burmalı bilezik, başlıklarda kare formundaki mukarnas ve değişik geometrik süslemeler vardır. Mihrabın tüm yüzeyi gülbezek süsleme motifi ile donatılmıştır (Çizim 3,15,16; Fotoğraf 31,32).

Çizim 15, 16: Kaya Çelebi Camii Mihrap Süsleme Detayları (Kaynak: Ş. Öztürk, 2007-15)

Yapının kuzeybatı köşesinde yer alan minarenin kare kaidesi köşelerdeki üçgenler yardımıyla sekizgen forma dönüşerek köşelerdeki üçgen pahlar birer palmet süslemesi yer alır. Minarenin silindirik gövdesinde farklı yükseklik üç adet spiral süsleme şeridi bulunur. Minarenin şerefe, petek, külah geçiş bölümlerinde mukarnaslı süslemeler ile donatılmıştır (Çizim 8,17,18).

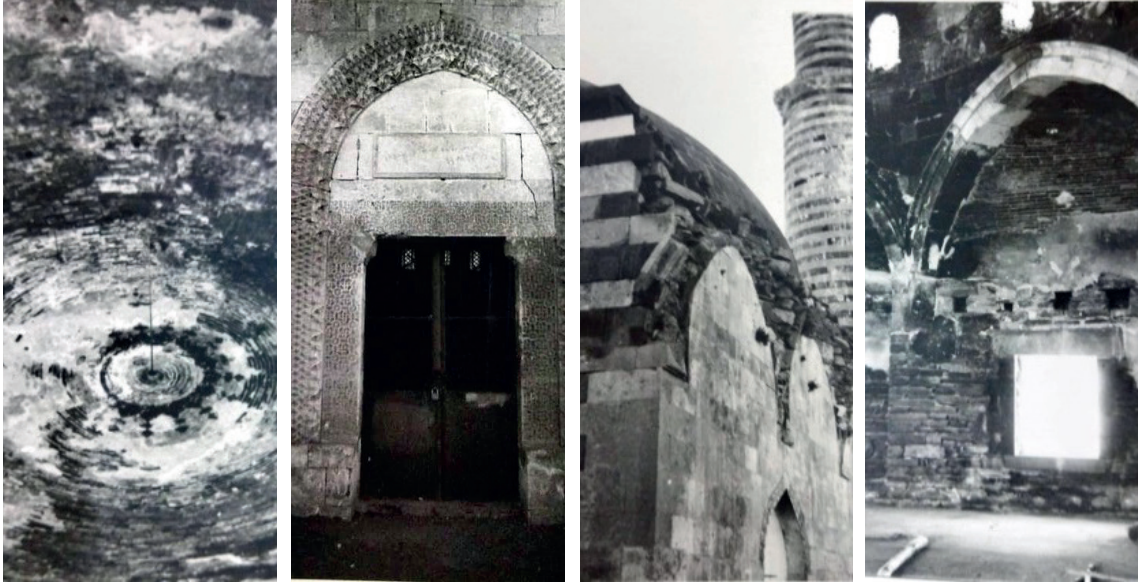
Çizim 17,18: Kaya Çelebi Camii Minare Süsleme Detayları (Kaynak: Ş. Öztürk, 2012)

4. KRONOLOJİK ONARIM AŞAMALARI

Kaya Çelebi Camii, farklı dönemlerde Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından dört kez onarılmıştır.

4.1. 1971-72 Yılları Arası Onarım Çalışmaları

Kaya Çelebi Camii, inşa edildiği XVII. yüzyılın ortalarından 1915 yılına kadar aktif olarak kullanılmıştır.

Fotoğraf 33-36: Kaya Çelebi Camii 1970 Yılı Onarım Öncesi Görünüşleri (Van K.V.K.B.K.M. Arşivi)

1915-71 yılları arası kendi kaderine terk edilen yapının, kar, yağmur ve doğanın diğer olumsuz etkilerinin yanı sıra defincilerin tahribatı sonucunda kubbe örtü sistemi, minaresinin bir bölümü ile son cemaat kısmı tamamıyla yıkılmıştır (Fotoğraf 33-38). İlk kez 1971 yılında onarım çalışmaları Vakıflar Bölge Müdürlüğü Abide Yapı İşleri Dairesi tarafından yapılmıştır.

Fotoğraf 37, 38: Kaya Çelebi Camii 1972 Yılı Onarım Görünüşleri (Alman Arkeoloji Enst.)

Yüksek Mimar Orhan Cezmi Tuncer ve Restorasyon Teknisyeni Ahmet Akseki' hazırladıkları Abide ve Eski Eser Onarım Fişindeki yazılı metinde belirtilen caminin tahrip olan beden duvarları, örtü sistemi, minare, son cemaat bölümü onarılmış ve cami çevresi koruma duvarı ile çevrelenmiştir. Tüm onarımlarda harç ve sıvalarda çimento kullanılmıştır. Ayrıca son cemaat bölümündeki sütunlar betonarme olarak yapılmış ve imitasyon harç ile sıvanmıştır. 1971-72 yıllarında yapılan onarım çalışmalarından sonrasında cemaati olmadığı için ibadete açılmamıştır.

4.2. 1990-92 Yılları Arası Onarım Çalışmaları

Kaya Çelebi Camii, 1972 yılında onarım çalışmalarından sonra kullanılmadığı için yapının hem iç mekânında hem de dış yapısında nem, rutubet ve doğanın diğer olumsuz etkileri sonucunda tahribatlar oluşmuştur.

Fotoğraf 39, 40: Kaya Çelebi Camii 1990 Yılı Onarım Öncesi Görünüşleri (Van K.V.K.B.K.M. Arşivi)

1990-92 yılları arasında yeniden onarım çalışmaları Bitlis Vakıflar Bölge Müdürlüğü tarafından başlatılmıştır. Onarımlarda camiye ait tüm kapı ve pencere doğramaları yenilenmiş, beden duvarları, kubbe, son cemaat bölümü ve minare onarımı yapılmıştır.

Onarım çalışmalarının onarım teknik niteliği ve detayı hakkında Bitlis Vakıflar Bölge Müdürlüğü ve Van Kültür Varlıklarının Koruma Bölge Kurul Müdürlüğü'nde herhangi bir veriye rastlanmamıştır. Yapılan onarımlar sonucunda Kaya Çelebi Camii 1993 yılında ibadete açılmıştır (Fotoğraf 39, 40).

4.3. 2008-11 Yılları Arası Onarım Çalışmaları

Kaya Çelebi Camii, 2008-11 yılları arasındaki onarım çalışmaları Bitlis Vakıflar Bölge Müdürlüğü tarafından başlatılmıştır. Bu kapsamda öncelikle yapının koruma amaçlı mimari projeleri hazırlanarak ilgili bölge koruma kurulu tarafından onaylanmıştır. Hazırlanan koruma projesi kapsamında yapının dış beden duvarları, yonu taş kaplamalı örtü sistemi, minare, son cemaat bölümü avlu zemin kaplaması-çevre duvarı ile yapının iç mekânının bakım ve onarımı yapılmıştır (Fotoğraf 41-43).

Fotoğraf 41-43: Kaya Çelebi Camii 1990 Yılı İç Mekân Onarım Görünüşleri (Kaynak: Ş. Öztürk, 2007)

Ayrıca 1970 ve 1990 yıllarındaki onarım çalışmalarında kullanılan çimento katkılı harçların beden duvarı, iç-dış zemin kaplaması, kubbe yapımı tüm derzler ve sıvalar raspalanarak yerine kireç katkılı Horasan harç kullanılmıştır. Yapılan onarımlar sonucunda Kaya Çelebi Camii, 2011 yılında ibadete açılmıştır (Fotoğraf 44-46).

Fotoğraf 44- 46: Kaya Çelebi Camii 1990 Yılı İç Mekân Onarım Görünüşleri (Kaynak: Ş. Öztürk, 2007)

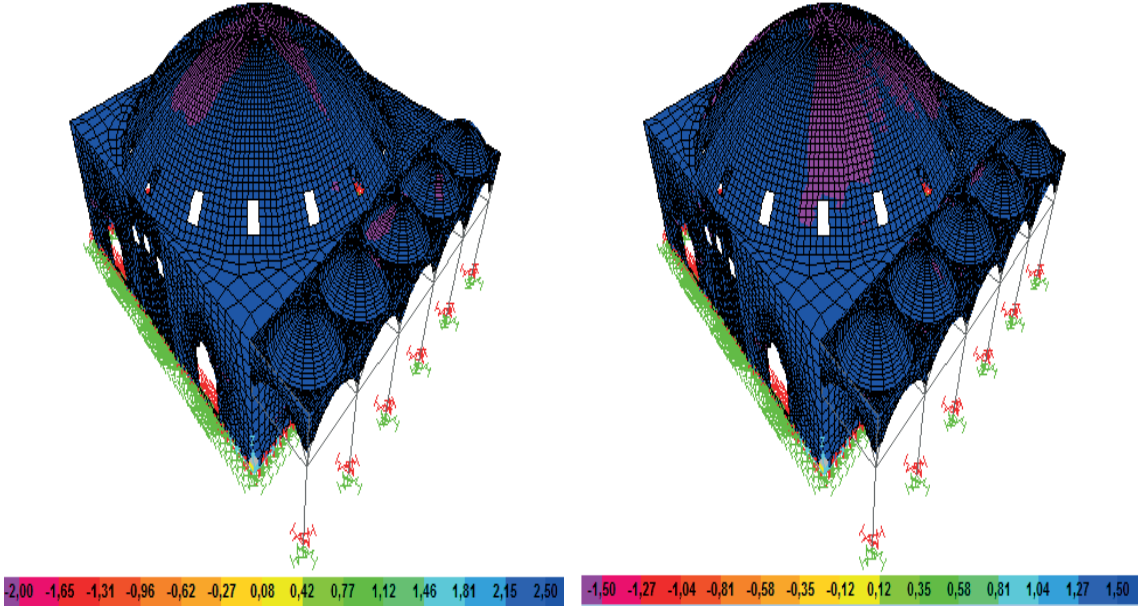
4.4. 2012-15 Yılları Arası Onarım Çalışmaları

Kaya Çelebi Camii, 2011 yılı onarımından sonra ibadete açılmıştır. Ekim ayında Van'da meydana gelen ilk 7,2 büyüklüğündeki depremde yapı az hasarlı olarak etkilenmiştir. Ancak 2011 Kasım ayında oluşan 5,6 büyüklüğündeki ikinci depremde yapıyı ağır hasar almıştır.

Fotoğraf 47, 48: Kaya Çelebi Camii Kuzey ve Kuzeydoğu Görünüşleri (Kaynak: Ş. Öztürk, 2011)

Yapının ana kubbesi, beden duvarlarının bir bölümü, minare ve son cemaat bölümü ağır hasarlıdır (Öztürk, Bekiroğlu, 2013: 223; Öztürk-Yeğin, 2012: 235-246). Yapıda oluşan çatlak ve yarıklardan dolayı yapı içerisinde ve çevresinde can güvenliğini sağlamak amacıyla gerekli önlemler Vakıflar Bölge Müdürlüğü ve Van Valiliği tarafından alınmıştır (Fotoğraf 47,48). Kaya Çelebi Camii, koruma amaçlı mimari ve statik projeleri konusunda uzman akademik öğretim üyeleri tarafından hazırlanmıştır (Bayraktar, 2014: 1-35), (Çizim 19, 20).

Çizim 19, 20: Kaya Çelebi Camii'nin Deprem Yüklerinin Yapısal Analiz Diyagramları (Kaynak: A. Bayraktar, 2012)

4.4.1. Deprem Sonrası Yapıyı Askıya Alma ve Söküm Çalışmaları

2011 depreminin ikinci 5,6 büyüklüğündeki etkisi ile ağır hasarlı olarak etkilenince Van Valiliği ve Bitlis Vakıflar Bölge Müdürlüğü'nce yapının kubbe, mihrap, minare, beden duvarları ve son cemaat bölümlerinin askıya alınmasıyla çalışmalar başlatılmıştır (Öztürk-Yeğin, 2012: 235-246).

Eski Van Şehri Kaya Çelebi Camii Onarımı Hakkında Bir Araştırma

Fotoğraf 49, 50: Kaya Çelebi Camii Deprem Sonrası Görünüşleri (Kaynak: Ş. Öztürk, 2011)

Bu amaçla ahşap dikmeler yardımıyla konusunda uzmanların gözetiminde kış şartlarında gerekli çalışmalar yapılarak tamamlanmıştır. Yapılan askıya alma ve sökme çalışmalarında dekoratif olarak zengin süslemeye sahip mihrabın zarar görmemesi için mihrap yüzeyi tamamen ahşap koruyucu latalar ile koruma altına alınmıştır (Fotoğraf 52).

Fotoğraf 51, 52: Kaya Çelebi Camii Deprem Sonrası Görünüşleri (Kaynak: Ş. Öztürk, 2011)

Fotoğraf 53, 54: Kaya Çelebi Camii Söküm Çalışması Görünüşleri (Ş. Öztürk, 2011)

Bitlis Vakıflar Bölge Müdürlüğü tarafından 2013 yılında Kaya Çelebi Camii onarım çalışmaları yapılmıştır. Yüklenici firma onarım çalışmalarına Vakıflar Bitlis Bölge Müdürlüğü'nün teknik denetim elemanları ve proje müellifinin denetiminde çalışmalara başlanmıştır (Fotoğraf 49-59).

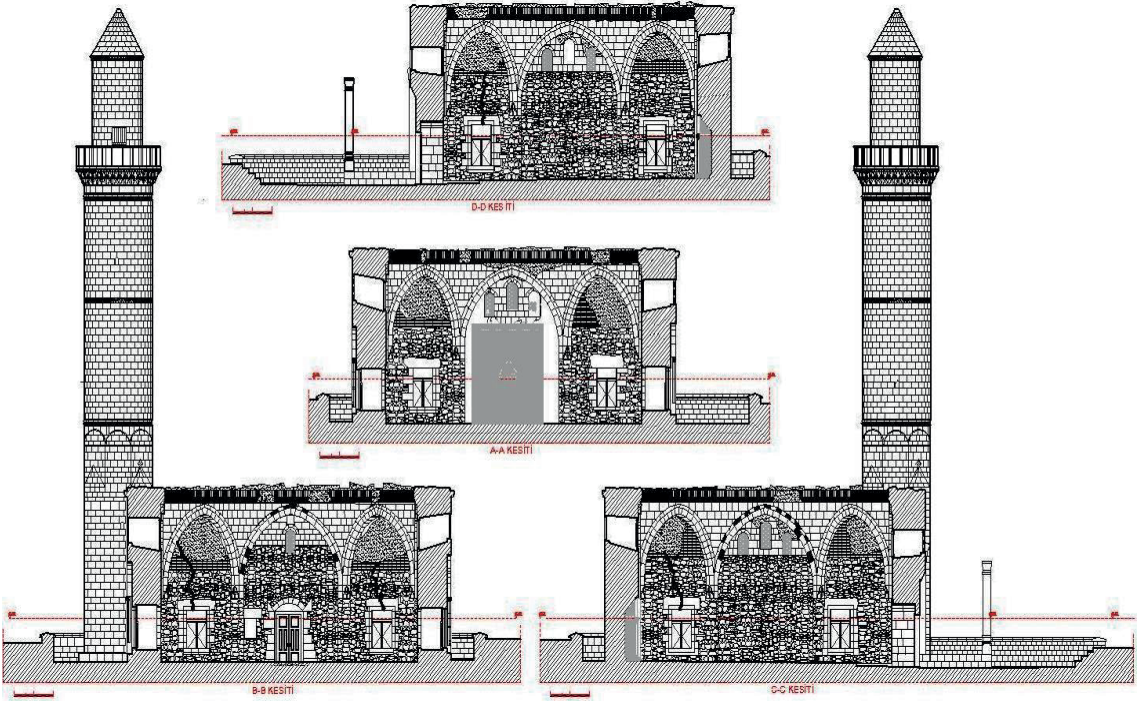
Fotoğraf 55-59: Kaya Çelebi Camii Minare Söküm Çalışması Görünüşleri (Kaynak: Ş. Öztürk, 2011)

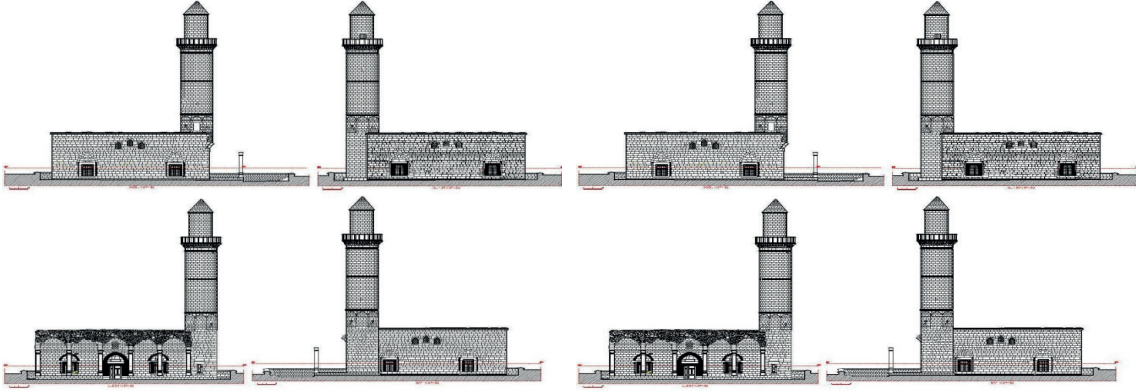
Minare onarım çalışmalarına öncelikle mevcut rölöve projesindeki veriler dikkate alınarak yatayda sayısal, düşeyde alfabetik olarak numaralandırılmıştır. Minare, kubbe ve beden duvarı söküm çalışmalarında gerekli can ve mal güvenliğini sağlamak amacıyla sepetli vinç kullanılmış, proje müellifi, kontrol elemanları denetiminde titizlikle zeminde belirlenen yerlerde her sıra ayrı ayrı istiflenerek görsel ve video olarak kayıt altına alınmıştır (Çizim 21-28; Fotoğraf 60-64).

Eski Van Şehri Kaya Çelebi Camii Onarımı Hakkında Bir Araştırma

Fotoğraf 60, 61: Kaya Çelebi Camii Söküm Çalışması Görünüşleri (Kaynak: Ş. Öztürk, 2012)

Çizim 21-28: Kaya Çelebi Camii Rölöve, Cephe En ve Boy Kesitleri (Kaynak: Ş. Öztürk, 2012)

1971-72 yıllarındaki onarımlarda son cemaat bölümündeki betonarme olarak inşa edilen sütunlar ve kubbeler ağır hasarlı olduklarından sökümleri yapılmıştır.

Fotoğraf 62-64: Kaya Çelebi Camii Deprem Sonrası Söküm Çalışma Görünüşleri (Kaynak: Ş. Öztürk, 2011)

4.4.2. Onarım Çalışmaları

Yaşanan Van depreminden sonra ağır hasar gören Kaya Çelebi Camii'nde onarım çalışmaları yapılmıştır. Onarım çalışmalarına öncelikle yapının kuzeybatı bölümünde yer alan kare kaide üzerinde yükselen minareden başlatılmıştır.

Fotoğraf 65-68: Kaya Çelebi Camii Minare Onarım Görünüşleri (Kaynak: Ş. Öztürk, 2011)

Temelden itibaren sökülerek zeminde her sıra ayrı ayrı alfabetik ve sayısal rakamlar ile düzenli bir şekilde minarenin inşası yapılmıştır. Minare zemin kaidesinden itibaren tüm duvarları içten ve dıştan paslanmaz

Eski Van Şehri Kaya Çelebi Camii Onarımı Hakkında Bir Araştırma

çelik dikdörtgen formundaki lamalar yardımıyla her taş kurşun bağlantılı iç kısmı ise düzenli moloz taş dolgu örgüsü desteklenerek inşa edilmiştir.

Fotoğraf 69-72: Kaya Çelebi Camii Kubbe ve Minare Onarım Görünüşleri (Kaynak: Ş. Öztürk, 2011)

Deprem esnasında ve sökülme çalışmalarında oldukça tahrip olan ve kullanılmaz durumdaki yonu taşların yerine laboratuvar sonuçlarına uygun aynı kalker taşı bulunmuştur (Şekil 74-85). Minarenin yeniden inşasında kullanılan yonu kalker taşı miktarı toplam taş miktarının yaklaşık % 36'ısı kadardır.

Fotoğraf 73-75: Kaya Çelebi Camii Minare Onarım Görünüşleri (Kaynak: Ş. Öztürk, 2013)

Beden duvarlarının statik projede belirtilen kısmına kadar yonu taş ve kemer dizilimi numaralandırılarak yeniden inşa edilmiştir (Fotoğraf 73-77).

Fotoğraf 76, 77: Kaya Çelebi Camii Pencere ve Beden Duvarı İstif Görünüşleri (Kaynak: Ş. Öztürk, 2012)

Yapının ana kubbesi ve son cemaat bölümündeki beş kubbe sökülerek ahşap iskele kalıbının üzerine içten tuğla dıştan taş kaplamalı olarak yeniden mimari restorasyon projesine uygun olarak inşa edildi. Son cemaat bölümündeki altı traverten sütun ile alt üst başlıkları yekpare olarak imal edilerek paslanmaz 0.03 m. çapında ve 0.20 m. boyunda dört adet metal pimleri kurşun tabaka ile epoksi bağlayıcı ile birbirine birleştirme işlemleri yapılmıştır. Caminin minare ve dış beden duvarlarının derz dolgularının onarımı yapıldıktan sonra tel fırça ile duvar sath temizliği yapılmıştır (Fotoğraf 78-89).

Fotoğraf 78-80: Kaya Çelebi Camii Son Cemaat Bölümü Onarım Görünüşleri (Kaynak: Ş. Öztürk, 2012)

Yapının ana kubbesi yeniden inşa mimari uygulama ve statik yapısal analiz verilerine göre hazırlanan projesindeki veriler dikkate alınarak inşa edilmiştir. Bu kapsamda kurulan ahşap iskele kubbe kasnağı üzerinde kılıcına tuğla örgü tekniği ile tamamlanan kubbe üzeri koruyucu Horasan harcı ile tesviyesi yapılmıştır. Koruyucu harç üzeri iki kat membran su izolasyonu pürmüz aracı ile ısıtılarak kubbe yüzeyine ve membran katmanları birbirine yapıştırılmıştır. Membran izolasyonun üzeri tekrar koruyucu horasan harcı ile tesviyesi yapılarak üzerinde yonu taş kaplaması yapılarak tamamlanmıştır (Fotoğraf 78-89).

Fotoğraf 81: Kaya Çelebi Camii Kubbe Onarım Görünüşleri (Kaynak: Ş. Öztürk, 2012)

Eski Van Şehri Kaya Çelebi Camii Onarımı Hakkında Bir Araştırma

Fotoğraf 82-84: Kaya Çelebi Camii Onarım Görünüşleri (Kaynak: Ş. Öztürk, 2013)

Fotoğraf 85-87: Kaya Çelebi Camii Onarım Görünüşleri (Kaynak: Ş. Öztürk, 2013)

Fotoğraf 88, 89: Kaya Çelebi Camii Kubbe Onarım Görünüşleri (Kaynak: Ş. Öztürk, 2013)

4.4.3. Onarımda Kullanılan Harç Analiz Sonuçları

Kaya Çelebi Camii, onarım çalışmalarında kullanılan harç yapının iki farklı değişik bölgesindeki özgün numunelerden alınmıştır. Alınan özgün harçlar Kültür ve Turizm Bakanlığı'na bağlı İstanbul Restorasyon ve Konservasyon Merkez ve Bölge Laboratuvarı'nda yapılmıştır. Harç analiz deneylerinde binoküler mikroskop kullanılmıştır (Öztürk, 2013: 1-3), (Tablo 1).

a) **Harç Numunesi Malzeme Dayanımı;** Bir kumtaşı kadar sağlamdır. Ancak çekiç darbesiyle koparılabilir.

Örnek No	Asitte Kayıp %	Elek Analizleri (%)					Kızdırma Kayıpları			Spot Testler	
		1180µ	600µ	250µ	125µ	<125µ	% Nem	% Org.	%CaCO ₃	(SO ₄) ⁻²	Cl ⁻
1	57,25	4,79	6,07	71,88	13,42	3,83	1,89	5,13	40,87	-	-
2	91,81	0,00	12,31	21,54	38,46	27,69	0,69	3,67	83,71	-	-
3	44,91	49,62	11,34	28,21	7,05	3,78	2,33	6,36	43,24	-	-

Tablo 1: Kaya Çelebi Camii'nde Kullanılan Harçların Analiz Sonuç Tablosu

b) **Harç Numunesi Malzeme Dayanımı;** Sert ve sağlam elle koparılabilir, fakat dağılmaz niteliktedir.

Kimyasal Analizler; Aşağıda; kızdırma kayıpları, asit testi, elek analizleri ve spot test sonuçları verilmiştir (Öztürk, 2013: 1-3), (Tablo 1).

Onarımda Kullanılan harç analiz karışım oranları

a) Harç Numunesi

% 28-30 oranında sönmüş ve bekletilmiş kireç malzeme.

% 25-27 oranında taş tozu malzeme.

% 40-43 oranında temiz su ile yıkanmış ince dere kumu temiz su ile karışımı ile hazırlanır.

b) Harç Numunesi

% 28-30 oranında sönmüş ve bekletilmiş kireç malzeme.

% 58-60 oranında taş tozu malzeme.

% 08-10 oranında yıkanmış ince dere kumu temiz su ile karışımı ile hazırlanır (Öztürk, 2013: 1-3).

4.4.4. Drenaj Çalışmaları

Kaya Çelebi Camii, harim ve avlu bölümlerinde yapılan zemin sondaj çalışmalarında taban su seviyesinin yüksek olduğu jeolojik lokal sondaj ve yapısal statik analiz çalışmaları sonucunda konusunda uzman teknik elemanlarınca tespit edilmiştir.

Fotoğraf 90-92: Kaya Çelebi Camii Sondaj Kuyusu ve Drenaj Onarım Görünüşleri (Kaynak: Ş. Öztürk, 2012)

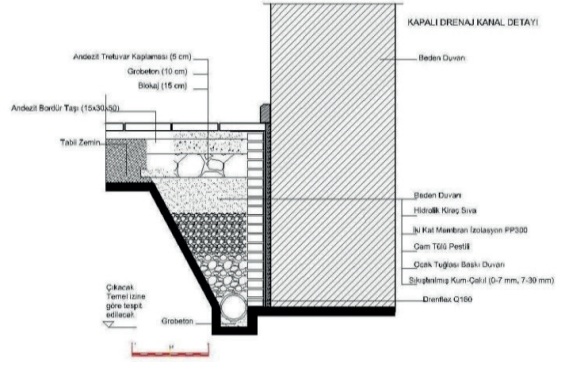
Taban zemin su seviyesinin yüksek olması caminin malzeme yapısı ve statik durumunu olumsuz etkileyeceği bilimsel deney ve raporlar ile desteklendi.

Eski Van Şehri Kaya Çelebi Camii Onarımı Hakkında Bir Araştırma

Fotoğraf 93-95: Kaya Çelebi Camii Sondaj Kuyusu ve Drenaj Onarım Görünüşleri (Kaynak: Ş. Öztürk, 2012)

Bu amaçla yapının beden duvarlarına paralel olarak planlanan kapalı drenaj kanalları caminin yaklaşık 500,00 m. güneybatısındaki yaklaşık 1.50 m. daha düşük kottaki mevcut kanala bağlamak üzere drenaj projesi hazırlandı (Fotoğraf 90-95). Hazırlanan drenaj projesi 18.11.2015 tarih ve 1001 sayılı kararı ile Van Kültür Varlıkları Koruma Bölge Müdürlüğü tarafından onaylanarak uygulaması yüklenici firma tarafından yapıldı (Çizim 30, 31; Fotoğraf 93-98).

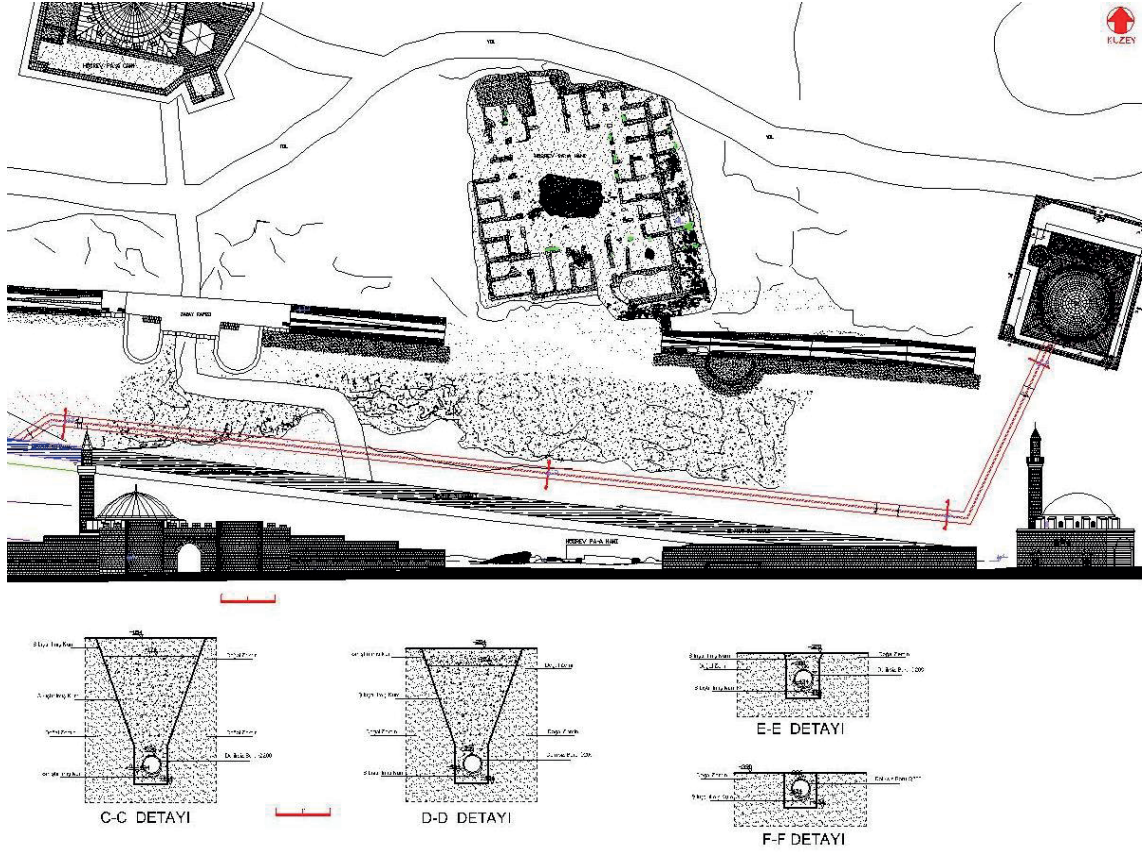

Fotoğraf 96: Kaya Çelebi Camii Drenaj Güzergâhı Görünüşü - Çizim 29: Beden Duvarları Kapalı Drenaj Detayı (Kaynak: Ş. Öztürk, 2012)

Drenaj projesinin uygulaması sırasında yapılacak kazı çalışmaları Van Müze Müdürlüğü'nün uzman Sanat Tarihçisi ve Arkeologları gözetiminde yapılarak tamamlandı.

Fotoğraf 97, 98: Kaya Çelebi Camii Drenaj Güzergâh Görünüşleri (Kaynak: Ş. Öztürk, 2012)

Çizim 30: Kaya Çelebi Camii Drenaj Güzergâhı Vaziyet Planı ve Kesitleri (Kaynak: Ş. Öztürk, 2012)

4. SONUÇ

Eski Van Şehri ve Kalesi, konum ve stratejik yapısından dolayı, eski çağlardan günümüze kadar birçok uygarlık tarafından kullanılmıştır. Her uygarlık dini, askeri ve sivil mimari eserleri ile kadim şehri adeta mimari yapılar ile donatmıştır.

Eski Van Şehri'nde XVII. yüzyıl dininin mimarisinin örneklerinden biri olan Van Kaya Çelebi Camii, son asır içerisinde doğanın, defincilerin ve yaşanan savaşın olumsuz etkisine rağmen Osmanlı dini mimarisinin ayakta duran önemli yapılarından biridir. Kaya Çelebi Camii, Van Gölü Havzası'nda inşa edilen tek kubbeli camiler içerisinde önemli bir yapıya sahiptir. İnşa edildiği XVII. yüzyıldan XX. yüzyılın ilk çeyreğine kadar aktif olarak kullanılan Kaya Çelebi Camii, son bir asır içerisinde yaşanan olumsuz etkilerin sonucunda yapısal özellikleri bakımından oldukça tahrip olmuştur. Bitlis Vakıflar Bölge Müdürlüğü tarafından dört kez çeşitli zorunlu nedenlerden dolayı onarımı yapılmıştır. Kaya Çelebi Camii'ndeki esaslı yapısal onarım çalışmaları 2011 Van depreminde yapının minaresi, son cemaat bölümü, örtü taşıyıcı sistemi, beden duvarlarının önemli bir bölümü ağır hasar görmüştür.

Yaşanan depremin ardından Van Valiliği ve Bitlis Vakıflar Bölge Müdürlüğü tarafından yapının askıya alınması, mevcut mimari verilerini taş taş yatay ve düşeyde numaralandırılarak rölövelerin hazırlanması konusunda uzman teknik elemanlar tarafından hazırlanmıştır. Daha sonra gerekli can ve mal güvenlik önlemleri alınarak alanında tecrübeli elemanlarca yapının mimari elemanları iş makinalarının yardımıyla sökülüp düzenli bir şekilde alanda istiflenmiştir. Bu kapsamda yeniden hazırlanan rölöve, restitüsyon ve restorasyon projeler hazırlanarak ilgili bölge kurulundan onaylanmıştır. Onarım çalışmaları 2015 yılında tamalanarak başta dini ibadeti olmak üzere kültürel faaliyetlerde kullanılmaktadır.

Eski Van Şehri Kaya Çelebi Camii Onarımı Hakkında Bir Araştırma

Fotoğraf 99, 100: Kaya Çelebi Camii Onarım Sonrası Kış ve Bahar Mevsimlerindeki Genel Görünüşleri
(Kaynak: Ş. Öztürk, 2015)

Osmanlı devletinin en doğu sınırında XVII. yüzyıl mimarisi ile inşa edilen Kaya Çelebi Camii, kent kültür belleğinde adeta bir simge niteliği taşıyan önemli mimari yapılardan biridir. Adeta ölü bir kent görünümündeki Eski Van Kenti içerisinde yer alan Hüsrev Paşa Külliyesi ve Kaya Çelebi Camii mimari anıtsal birçok yapıyı da ayağa kaldırılarak işlev verilmesi bakımında öncü niteliğini taşımaktadır.

Eski Van Kenti'nde günümüzde kısmen varlığını koruyan yapıların bazıları son 20 yıl içerisinde çeşitli kurumlar tarafından yapılan başarılı onarım çalışmaları ile bugünü dünden yarını da bugünden daha iyi olacağı kaanatındeyim.

5. KAYNAKÇA.

- Bayraktar, A. (2014). Van-Kaya Çelebi Camii Yapısal Güvenlik Değerlendirilmesi Karadeniz Teknik Üniversitesi Mühendislik Fakültesi İnşaat Mühendisliği Bölümü Raporu. Van, 1-35.
- Günel, F. M. (1993). Eski Van Kent Dokusu Üzerine Bir Deneme. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van.
- Güzeloğlu, S. (1996). *Van Çevresine Tarihi ve Arkeolojik Açından Bir Bakış*, İstanbul, Biber Tanıtım.
- Kılıç, O. (1997). *XVII. Yüzyıllarda Van*, Van, Van Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Yayınları.
- Öztürk, Ş. (1996). Van-Ahlat ve Adilcevaz Tarihi Camileri Rölöve Proje Çalışması. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van.
- Öztürk, Ş. ve Erzen, J. N. (2004). *Mimarlık ve Kent, Turkuaz: Denizin Coğrafyasında Van Eski Van: Şehri*, TMMOB Mimarlık Dergisi, S. 317, s. 52-55.
- Çelebi, E. (1993). *Seyahatname*, C. 3-4, İstanbul: Üçdal Neşriyat.
- Öztürk, Ş.-Mızrak, A. (2001). *Eski Van Şehir Surları*, Mimarlık İç Mimarlık ve Görsel Sanatlar Dergisi, S. 102, 32-44.
- Öztürk, Ş. (2021). *XVI-XVII. Yüzyıllarda Van Mimarisi*, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Van Özel Sayısı 2021, 674-703.
- Öztürk, Ş.-Bekiroğlu, M.S. (2013). *Effects on Structures of 2011 Earthquake in Van*, 2013 International Earthquake Van Symposium (23-27 October 2012), 223.
- Öztürk, Ş.-Yeğin, M. (2012). *Deprem Odaklı Dönüşüm Projelerin Van Kenti Üzerine Etkileri*, Bursa 24. Uluslararası Yapı ve Yaşam Kongresi (05-07 Nisan 2013), 235-246.
- Öztürk, R. (2013). *İstanbul Restorasyon ve Konservasyon Merkez ve Bölge Laboratuvar Müdürlüğü Eski Van Yapıları Sıva ve Harç Analiz Raporu*, 1-5.
- Uluçam, A. (2000). *Ortaçağ ve Sonrasında Van Gölü Çevresi Mimarlığı I Van*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Tahran, M. T.-Sevin, V. (1985). *Van Kalesi'nin ve Eski Van Şehri'nin Tarihi-Milli Park Projesi Üzerinde Ön Çalışmalar: Anıt Yapılar*, Ankara III. Araştırma Sonuçları Toplantısı (20-24 Mayıs 1985), 297-355.
- Talay, A. (1998). *Bizim Eller*, Ankara, Van Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Yayınları.
- Van Vilayet Salnamesi 1315*, (1995). Van, Van Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Yayınları.

